

REFORMÁTUSOK LAPJA

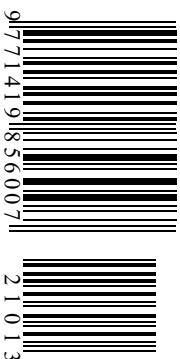
LXV. ÉVFOLYAM, 13. SZÁM, 2021. MÁRCIUS 28. A MAGYARORSZÁGI REFORMÁTUS EGYHÁZ HETILAPJA ÁRA: 400 FT

A close-up portrait of Irén Lovász, a woman with shoulder-length, wavy brown hair and bangs. She is smiling warmly at the camera, showing her teeth. She is wearing a black top. The background is dark and out of focus.

**„Vessünk számot hát,
édes Istenem...”**

KOSSUTH-DÍJAT KAPOTT

LOVÁSZ IRÉN NÉPDALÉNEKES

„Vessünk számot hát, édes Istenem...”

BALOGH-ZILA
TEODÓRA

Mint elmondja, az első lélegzetvételétől kezdve szívja magába a népdalokat, és azt is megtapasztalta, milyen visszaadni azt, amit kapott: édesanyját kedves énekeivel támogatta élete utolsó napjaiban. Ismerjék meg Lovász Irén Kossuth-díjas, érdemes művészt, aki vallja: a hagyomány az egyéneken átszűrődve életre kel, gyógyító erővel bír.

Kutatja a hagyományt, de művészi munkájával igyekszik átadni is azt. Mikor tudatosult önben, hogy a népművészetre szeretné egész életét és munkáját felépíteni?

Ez fokozatosan történt, hiszen számomra a néphagyomány olyan, mint a levegő, amelyet az ember ritkán vesz akaratlanul. Már magzati korban kaptam a népdalokat édesanyjától, akinek mindennapjait átszötte az éneklés. Pontosan fel tudom idézni, mikor kezdtem el tudatosan énekelni. Gimnazistakoromban a zeneiskolában Simon Kati kezembe adta Domokos Pál Péter – Rajeczky Benjámin Csángó népzene, illetve Kodály Zoltán – Vargyas Lajos A magyar népzene című kötetét és somogyi gyűjtéseket is. Azt mondta: „Erre való a hangod, ezeket tanul meg!” Így is tettem, és rádöbentem, hogy ugyan sok éneket hozok otthonról, de a magyar népdalkincs még sokszínűbb, gazdagabb. Tudatosan elkezdtem hát megtanulni mindent, amihez csak hozzáfértem.

A tudatosság egyben fáradtságos munkát jelent. Volt olyan pillanat, amikor megfáradt, megakadt?

Szegedi egyetemista koromban kezdtem el népdalt gyűjteni. Kijártam a Szeged környéki falvakba, Domokos Pál Péter segítségével álruhában a moldvai csángók közé is eljutottam, ami akkoriban nem volt veszélytelen vállalkozás. Ma tisztelettel nézek vissza arra a hűszéves diáklányra, aki voltam, és azokra az emberekre, akik Ceaușescu Romániájában veszélyben voltak, ha szóba elegyedtek egy magyarországi magyarral, főleg ha be is fogadták. Igen nehéz élethelyzetekbe kerültem a gyűjtés során. Volt, hogy a bákói vasútállomáson kellett éjszakáznom, földön fekvő emberek közt, sárban, mocsokban. A csíksomlyói zarándokokhoz csapódva jutottam be először Pusztinába. Egy intelligens, kedves parasztcsalád csíkszeredai unokahúguként mutatott be, hogy ne essen bajom. Utazásaim során volt,

amikor azt éreztem, túl nagy fizikai áldozatot kell meghoznom, ezért elgondolkodtam, miért nem maradtam inkább diáktársaimmal az összkomfortos kollégiumi szobában. A családomnak heteken át szalonnás puliszskát ettünk – nem volt más –, egy idő után emésztési gondjaim lettek, és a higiénés körülményekhez is alkalmazkodnom kellett. Ott láttam először halottat felravatalozva, szinte elájultam, kis híján veszélyeztetve ezzel vendéglátóimat. Vigyáznom kellett, ha elárurom, hogy nyeszlett városi úrilány vagyok, akkor nagy bajt hozhattam volna rájuk.

Lovász Irén népdalénekes, a néprajztudomány kandidátusa, a Károli Gáspár Református Egyetem docense, Bartók Béla-émlékdíjas, érdemes művész. Március 15-én Kossuth-díjban részesült. Fő kutatási területe a szakrális kommunikáció és az archaikus népi imádságok. Tizenhat szólóalbuma mellett számos nemzetközi gyűjteményes lemezen énekel, számos vidéken gyűjti a magyar néphagyomány kincseit. Három gyermek édesanyja.
www.lovasziren.hu

Mi adott mégis motivációt? Hogyan győzte meg magát, hogy folytatni kell a munkát?

A válasza Gyimesben találtam rá. Egyszer nagy utat kellett megtennem felfelé a patak mentén viharban, sárban. Tanka Berta Pétukhoz igyekeztem, akinek énekeiről sokat hallottam. Egyet előre, kettőt hátra léptem-csúsztam az esőben, sárban, és megint kérdeztem magamtól, miért is vagyok én itt egyáltalán.

Amikor végül felértem, és a néni beengedett, elkezdtünk beszélgetni arról, miért énekel, miért pont azokat, és mit tesz vele az éneklés. Arra voltam kíváncsi, milyen környezetben él a népdal, és milyen az az ember, aki élteti. Tanka Berta Pétuk azt mondta: „Tudja, nekem az életem nem volt olyan egyszerű, mert hát... Tudja, csántam erről egy éneket es.” És elkezdett énekelni: „S udvarom közepén van egy szép almafa, / ahhoz hozzákötve két szép pej paripa... / Két út van előttem, melyiken induljak, / két szép szeretőm van, melyiktől búcsúznak... / Egyiket temettem díófa tövibe, / a másikat pedig szívem közepibe. / Egyiket öntözöm a Tatros vizével, / a másikat pedig sűrű könnyeimmel!” Ekkor megértettem, miért kellett idejőnnöm, rádöbentem, mit csinál az emberrel a népdal: a személység benne van a népköltészetben, hiába mondjuk, hogy kollektív alkotás. Mint minden valódi művészet, ez is az önki-

fejezésre, a belső külsővé tételére való. A népköltészetben is ott van a személyiség. Ez az asszony azt mondta, hogy „csánt” erről egy éneket. A saját élethelyzetét, a két szép szerető – a legális és a tiltott – történetét vitte bele az énekbe. Ekkor megsejtettem azt is, hogy a népdal maga lehet a gyógyír. Az asszony történetét aztán a közösség átengedi hagyományos esztétikai, morális szűrőjén, és mondhatjuk, hogy gyimesi csángó népdal, énekelheti a szomszédasszony is, de közben jól tudja mindenki, hogy ez kinek a nótája. Ugyanakkor ezek a dalok közösségi toposzokból építkeznek, egészen bizonyos, hogy ennek az éneknek is él variánsa egy másik faluban, egy másik asszony történetével. Egyszerre kollektív és egyéni a népköltészet.

Arról beszél, hogy a népdal él. De él-e még, működik-e még ma, amikor a legtöbb anyja nem énekel otthon és a gyerekek nem hallják, látják az élő kultúrát családjukban?

Van, ahol él, de soha nem késő feltámasztani ott sem, ahol már nem él. Nem szabad kidobni a civilizációs fürdővízzel a hagyományos gyereket. Tudatosítani kell, hogy vannak hagyományos értékek, amelyeket kipörgetett az idő, és amelyeket megkaptunk az elődeinktől: örök értékek, még ha ma más is a kulturális környezet. Én folyamatosan tanítom és hirdetem, de nem vagyok vele egyedül, hogy az édesanyák énekeljenek a gyerekeknek, mert a gyermek számára az édesanyja hangja a legszebb. Ha az anyja énekel, akkor a gyerek biztonságérzete szépen alakul, identitása erősödik, fejlődik. Azt vallom, hogy túlélési stratégiánk eszköze a művészet, így a népművészet is. Nehéz élethelyzetekben jó, ha már a kisgyermeknek megvan az az a képességei, az az eszköztára, amellyel kifejezheti a benne lévő feszültséget is. Erre való a művészet. A zene antropológiai lényege is a gyógyítás, az öngyógyítás, fő funkciója a kommunikáció önmagammal és a szakrálissal. Csak ezután jön a másokkal kommunikálás és a szórakoztatás. Nagy a felelősségünk, hogy mindezt megmutassuk.

Nem gondolja, hogy csupán egy szűk réteg ismeri fel ennek fontosságát?

Azt remélem, hogy nem. A nomád nemzedékkel, a táncmozgalommal megindított generáció hozta be újra a közéletbe a hagyományos értékekkel élés erejének felismerését. Vannak már olyan iskolák, ahol városi körülmények között nevelik néphagyományra a gyerekeket. Azt gondolom, a nemzeti alaptanterv szintjén kellene ezt átgondolni, és látok is erre fogékonyságot. A kisgyermeknek szóló dúdolók, ringatók és hasonló kezdeményezések népszerűek. Vannak jelei, hogy az ember alapvetően nyitott a szépre, jóra, igazra.

Ön sokat tett azért, hogy a népi hagyomány az emberek mindennapjaiba kerüljön. Ennek része, hogy oktató a Károli Gáspár Református Egyetemen. Milyen tárgyakat tanít?

Hálás vagyok azért, hogy azt taníthatom, amit szeretek és fontosnak tartok. Az életemben eljött az az idő, hogy tudományos, pedagógiai és művészi pályám egybeért. Tíz évvel ezelőtt, Szakrális kommunikáció című könyvem alapján, Lázár Imre tanár úr hívott az egyetemre tanítani, ahol azóta szakrális kommunikációt, kulturális antropológiát, vallásantropológiát, kultúra és kommunikáció tárgyakat tanítok. A drámapedagógiai szakképzésben is részt veszek, ahol hagyománypedagógiai kurzust tartok: felnőtt tanítványaimnak a dramatikus magyar népszokásokban rejlő kreatív és személyiségfejlesztő erőt igyekszem megmutatni. Emellett évek óta tartok népdal-éneklés-órákat, amelyek minden egyetemi hallgató számára nyitottak. Nagy sikere van, állandó a túljelentkezés. Itt ugyanazt képviselem, mint az egyetem falain kívül működő dalolókönyvtárban: érezzük meg, hogy a hagyományban milyen nagy segítőerő rejlik. Ez nem művészképző, inkább – én így mondom – boldogember-képző. Ebben a másfél órában a hallgatók felszabadulhatnak, énekléssel levezethetik az egész heti feszültséget, és közben rájöhetnek arra is, hogy a népdalok éneklése kapcsolhatja őket gyökereikhez és a transzcendenshez is. Erasmus-képzésben külföldieknek is tartok angol nyelven magyar népzenei kurzust.

Nem csupán népdalokkal, archaikus imádságokkal is foglalkozik. A koronavírus idején talán még érdekesebb kérdés, hogyan fordultak eleink baj esetén Istenhez. Mit tanulhatunk ma ezekből a régi imádságokból?

Az archaikus népi imádságok csodálatos formulák, amelyeket például esti vagy reggeli rítusokon mondtak a régiek, de a moldvai csángók még ma is. Több lemezemre felénekeltem az „A fényes nap immár lenyugodott...” kezdetű esti imádságot, amelynek így szól a vége: „Vessünk számot hát, édes Istenem, / hogy lelkemet ne kelljen féllenem, / hogy lehessen bátrabban szólanom, / midőn meg kell előtted állanom. / Az ágyamba zokogva költözöm, / vánkösomat könnyemmel öntözöm, / ha megtartasz holnapi napodra, / nem fordítom azt megbántásodra.” Gyakran találok ürügyet óráimon, hogy arról beszéljek, milyen fontos, ha az ember ilyen rítussal szenteli meg napját, idejét. Aki minden napját ezzel az imával fejezi be, lelki tisztasággal és erkölcsi nyugalommal tér nyugovóra: mindent elrendezett. Az ilyen erkölcsi parancsok szerinti élet erős lelki stabilitást ad. Nagyböjti énekeink ugyanígy lélektisztító erejűek és iránymutatók: „Ifiak s öregek, térjete a jóra, / menjetek gyakrabban az Isten házába! / Mikor a Szent Mihály megfűjja a trombitát, / elé kell állani vaj jóra, vaj rosszra.” Fontos leszögezni, hogy ez a szakrális néphagyomány kora középkori gyökerekhez nyúlik vissza, reformáció előtti tudásunkból, közös kincsünkől táplálkozik. A leginkább hagyományörző vidékeken máig él mind reformátusok, mind katolikusok között. Szép példa a „Virágszombatja estéjén” kezdetű ének, amely végigveszi a nagyhét minden napját, eseményét. Ismertek kifejezetten

*A fényes nap immár lenyugodott,
A föld színe sötétben maradt,
Nappali fény éjjelre változott,
Fáradtaknak nyugodalmat hozott.*

[...]

*Vessünk számot hát, édes Istenem,
Hogy lelkemet ne kelljen féllenem,
Hogy lehessen bátrabban szólanom,
Midőn meg kell előtted állanom.*

*Az ágyamba zokogva költözöm,
Vánkösomat könnyemmel öntözöm,
Ha megtartasz holnapi napodra,
Nem fordítom azt megbántásodra.*

protestáns, református népi imádságok is, mint az a Kibéden gyűjtött ima: „Hiszek egy Istenbe, Bízok egy Istenbe, Hogy az a jó Isten, Bízson én lelkembe. Menj el gonosz Sátán, Ne kísírts engemet, Mer van nékem fejem, Fejem az Úristen...” Vagy a kárpátaljai nagydobronyi: „Menj el tőlem sáttán, Nekisérts engemet, Fejemvan nékem, Fejem az Urjézus Krisztus, Amen.”

Ezek az imákon túl mit merít, és mit tud továbbadni a református hagyományból?

Fontosnak tartom református gyökereimet. Édesanyámtól nem csupán népdalokat hallottam, hanem zoltárokat is. Minden élethelyzetre volt istenes vagy népi éneke. Januárban vesztettük őt el, Alzheimer-kórban szenvedett. Végigénekeltem vele az utolsó időszakot, bár nem mindig tudtam személyesen jelen lenni, mivel időközben mindketten elkaptuk a koronavírust. De lányaimmal beküldtük a kórházba a Női hang lemezemre vele együtt felénekelte dalokat és más kedves népdalait, zoltárjait az ő saját hangján vagy az enyémen, és a nővérek folyamatosan lejátszották az ágya mellett. Akusztikus köldökzsinórként volt vele a kórházban. Lelke megerősödött, talán épp emiatt túlélte a koronavírust, és még tudtam vele személyesen találkozni, énekelni neki. Csodálatos átélni a hagyomány folytonosságát és azt, hogy nagy szükség idején az ember vissza tudja adni édesanyjának, amit tőle kapott. E kegyetlen kórban a memória sérül, de hiszem, hogy az énekek visszaadták neki az emlékeket, a gyökereket, a megnyugvást. Én is megtapasztaltam, mennyivel könnyebb úgy elengedni valakit, hogy ágya mellett énekeltem kedvenc énekét: „Vezess, Jézusunk, s véled indulunk, / küzdelemre hív az élet, / hadd kövessünk benne téged, / fogjad a kezünk, míg megérkezünk!”

■ FOTÓ: JUNG ZSENI